

Textos de lament i dolor en els profetes menors

Què és la profecia

De la profecia en parlem a bastament en l'Antic Testament. De fet, ja a les Laudes de tots els matins cantem el Càntic de Zacaries Lc 1, 68-79, on expressem en paraules de l'Escriptura: *"fa que s'aixequi un Salvador poderós a la Casa de David, el seu servent, com ho havia anunciat de temps antic per boca dels seus sants profetes"*. A Mi 3, 5-8, un dels profetes menors als que ens referirem, s'expressen les diferències entre els veritables i els falsos profetes. Una profecia que és rebuda *"gràcies a l'esperit del Senyor"*. La tasca dels bons profetes, a diferència dels falsos ja se'ns descriu a Dt 18, 9-20.

Les lectures estan plenes de referències als profetes, a la BCI és un mot que hi apareix més de 525 vegades. De fet, aquest proppassat diumenge totes les lectures hi feien esment. La primera de Jr 5, 17-19: *"et vaig consagrar i et vaig fer profeta ..."*; a la segona lectura 1C 12,31-13,13: *"vindrà un dia que el do de la profecia serà inútil... de tots tres, l'amor és el més gran."* O a la lectura de l'Evangeli Lc. 4, 21-30 : *"Us ho dic amb tota veritat: no hi ha cap profeta que sigui ben rebut al seu país natal"*. El profeta, la profecia, està ben relacionada amb l'experiència de la persona humana amb Déu.

La història del poble d'Israel és plena de profetes de tota mena. El temps dels profetes s'inicia amb la profecia oral, en els temps prediluvians, amb Enoc i Noé, i segueix amb els temps dels Patriarques, amb Abraham, Isaac, Jacob, Moisès o Miriam. En l'època dels Jutges destaca la tasca profètica de Dèbora o Samuel, i en la rels Reis la de Natan, Gad, Sedequies, Elies i Eliseu.

Serà amb els primers profetes menors del segle VIII aC que s'inicia el que coneixem com profecia escrita. Dels profetes dels que en tenim llibres escrits, els profetes majors, Isaïes, Jeremies, preexílics babilònics, o Ezequiel i Daniel, exílics, comparteixen temps històrics amb els diferents profetes menors, la majoria preexílics. El primer cop que se'n té informació contrastada dels escrits profètics és al 190 aC en els escrits de Jesús Ben Sirac.

Els profetes menors, que són 12, es classifiquen sobretot pel moment històric en què van escriure els seus escrits. Són llibres curts en continguts, escrits menors, d'on els hi ve el nom, per bé que poden tenir tanta rellevància històrica i espiritual com els profetes majors. Segons evidencien els rotlles de la Mar Morta es creu que, inicialment, es van recollir els sis primers als que s'hi afegiren posteriorment els darrers.

Els profetes ja els trobem a altres cultures, com per exemple a Egipte, on solien fer de sacerdots i estaven vinculats al servei del temple. A Mesopotàmia, els profetes interpretaven els missatges divins a partir d'endevinacions i diferents visions que solien relacionar amb la cosmologia a partir d'estats d'èxtasi. A Canaan la profecia també tenia relació amb les visions, i situacions d'èxtasi personal.

El terme bíblic de profeta, nabí (*nb'*) ja apareix a llibres com els de Samuel, on se'ls refereix com a vidents, visionaris 2Sa 24,11 *"Avui els que anomenau profetes, abans els deien vidents"*. Altres termes que s'hi ha relacionat són els de ungits, consagrats, pobres. Nabí és el que parla, el parlador, el que porta la paraula. És també el que ha escoltat la paraula, el qui ha estat cridat. En la paraula *nb'* hi trobem aquesta doble funció que vincula la persona amb la seva

espiritualitat, amb la trobada amb Déu. L'escolta i la parla. És l'experiència conscient i voluntària de la relació personal amb Déu, compartida amb el poble, a través de la comunicació oral o escrita.

El terme grec que ens ha arribat, el de "*profeta*", es compon de la arrel "*pro*" de anticipadament i la paraula "*phem*" o jo parlo. De fet, està relacionat amb la parla anticipada, la parla davant de la comunitat, o la parla per boca d'altri.

Els profetes primers, els anteriors als profetes que van deixar els seus escrits, especialment Elias i Eliseu, tenen una finíssima relació amb la paraula. De fet, la tenen amb el seu preàmbul, el silenci. Els profetes són persones que tendeixen a la solitud, són persones de traça solitària, i en certa forma també rebels. Tenen deixebles, que els segueixen, que els escolten¹. Els veritables profetes estan guiats per la inspiració divina. Parteixen de les experiències passades, perceben la realitat amb els cinc sentits² i tenen una intuïció que els brinda la descoberta transcendent. El profeta és un ésser de paraula (dbr) i d'esperit (rh') com descriu Os 9,7.

Són fonamentalment defensors de Jahvé, sostenidors de l'Aliança, testimonis del futur. Homes i dones que han passat de l'èxtasi vivencial i l'endevinació a la paraula que neix del silenci. Hi trobem relats que expliquen comportaments extàtics, i paraules que puen de la consciència, com les de Jeremies. Són místics que viuen la seva dimensió transcendent constructivament, de forma propositiva, provocativa fins i tot.

D'entre els gèneres literaris que empren per profetitzar, com els relats, els himnes, les confessions, paràboles, els oracles són els més utilitzats. Són declaracions solemnes en nom de Déu, que arrenquen acusacions, exhortacions, d'interrogació o de salvació... En totes elles, la lamentació esdevé un punt crític fonamental.

La lamentació prové de la visió de les amenaces futures, de les dificultats a venir, que porten la desgràcia al poble de Déu, que fracturen el benestar, que allunyen del pla de Déu, o de la confirmació de la feblesa present, del mal causat per l'ésser humà que transgredeix aquest projecte d'aliança perenne, universal amb el Senyor.

Els profetes esdevenen guies autoritzats, són autèntics catecúmens de la humanitat, amarats d'espiritualitat i reivindicació, humils i exigents al mateix temps. Són dones i homes quina aportació fonamental és teològica més que històrica o social. Recorden constantment el projecte de Déu i el situen a primer pla de la vida ordinària, independentment del marc històric o geogràfic que visquin. Fan èmfasi en la relació personal que te a veure amb conceptes espirituals, d'omnipresència, d'unitat, transcendents, de justícia, de bondat... àmbit de l'ètica del comportament del *hasid*, de l'home just i pobre, temorós de Déu. Són realment profunds coneixedors de la moral humana que té a veure amb el cor: Miquees ho és de la humilitat, Amós de la justícia i Osees de la tendresa, per exemple. Sempre denuncien el pecat en el marc concret de la història del poble d'Israel que viuen.

Condemnaran el ritualisme mentre reivindiquen el valor del culte (Mi 6,8) (Am 5, 24ss) (Os 6,6) i són autèntics entusiastes, com veiem en Ageu, Zacaries o Joel. Proposen revolucions interiors, des de la denúncia transparent i valenta, que no és exactament la lamentació. Són agitadors polítics de la injustícia i agitadors interiors de la ruptura del pla de Déu en la vida personal. Són

¹ Contràriament, Jesús va escollir els seus deixebles.

² D'aquí vindrà la lamentació.

els precursors del missatge de Jesús de Natzaret, el profeta per excel·lència. (Ac 3, 26-27) (Jn 6,14)

Els profetes menors i la lamentació

Els primers profetes menors, que escriuen al s VIII aC són Amos, Osees i Miquees. Abans de l'exili escriuran també Sofonies, Nahum i Habacuc, i ben just després ho faran Ageu, Zacaries i Abdies. Els darrers menors són Joel, Jonàs i Malaquies.

Amós és un profeta pastor, provinent de Tecoa, proper a Betlem, que viu durant el regnat de Jeroboam II (784-744). És una època de pau, quan la pressió d'Egipte o Damasc queda lluny. Tanmateix, Assíria esdevindrà una clara amenaça, farà evident la fragilitat del poble mentre contemplen la invasió assíria de Filistea el 734, pel Mediterrani. El regne del Nord vivia esplendorosament, amb grans construccions a Samaria, capital (3,15) amb residències extraordinàries (3,12). Tot semblava perfecte, però el cor del poble estava lluny de Déu.

Amós denuncia, es lamenta dolorosament de la banalitat de vida, de la poca consideració amb els pobres, denuncia pràctiques immorals de les que es lamenta. Es lamenta del mal que s'està fent i visiona l'amenaça futura. Acusa directament Israel de feblesa, d'ambigüitat, d'hipocresia, d'injustícia... però anuncia, com sempre després de la lamentació, la salvació final (9, 11-15).

Les lamentacions situen l'experiència humana en el context de màxima fragilitat, de la condició de pobresa, de persecució, d'injustícia, de culpa, de remordiment. Al capdavant, però, el profeta sempre obre la porta a l'esperança del Déu de l'Aliança. La conseqüència de la lamentació és l'opció per Déu, que sempre hi és, que sempre hi serà.

Osees és el segon profeta del s VIII. Osees, que es tradueix per *El Senyor Salva*, és el profeta de la infidelitat. Parla de la relació amb Déu a partir de l'experiència semblaria que personal³ de l'amor infidel.

Relata la caiguda de Jeroboam II, durant el seu regnat. De fet, Osees només parla del regne del Nord i no s'hi refereix mai al Regne de Judea, de Jerusalem. El profeta demana coneixement de Déu, proposa apropar-s'hi humilment, abandonadament.

Osees es lamenta de la infidelitat a la que la seva dona l'ha sotmès, repetidament. La dona adúltera sembla referir-se a l'apostasia del poble. El missatge que ens deixa és l'estil de vida del poble hebreu, totalment incompatible amb Jahvé. El profeta, destacant-ho recorre al model Jahvista de relació amb el Senyor, recupera l'esperit dels primers temps, posant esperança en l'acord d'aliança amb Déu.

Es lamenta i condemna les conspiracions del regne del Nord, la inconsistència, la versatilitat efectista, les dinàmiques ruïnoses de les castes i la societat en general. Critica l'oblit de Jahvé. Per retrobar Déu proposa el retorn al passat, al desert personal (2,16) tot aprenent del model levític de recuperar el coneixement del Déu, el missatge de Jahvé, condemnant l'oblit.

Miquees, el tercer profeta del segle VIII, originàriament un agricultor del sud-est, viu plenament l'expansió del domini assiri i la caiguda de Samaria el 722, amb el tancament de Jerusalem el 701. Quan Assíria envaeix Filistea, ell s'exilia refugiant-se a Jerusalem.

De personalitat rude, pròpia d'un home del camp sense estudis, Miquees és capaç de denunciar la vida aristocràtica dels sacerdots i dels profetes falsos. Es lamenta que és per causa de la

³ Alguns autors descriuen el text dels capítols 1-3 com un midràs haggàdic antic.

idolatria i de la desconfiança en Déu, de la classe política i sacerdotal, que el poble és destruït per l'exterior.

Deposita l'esperança en el canvi interior del poble per recuperar les promeses de David i la fe en Jahvé de nou. I proposa una conversió preciosa, un amor a Déu senzill i profund que veurem als versets Miq 6, 6-8. Un profeta que conviu amb el primer Isaies.

Els profetes del segle VII i VI, abans del captiveri babilònic, **Sofonies, Nahum i Habacuc** són profetes que segueixen lamentant el pecat de Israel, que és l'orgull humà. De l'orgull i l'abandó del pla de Déu, Sofonies lamenta la situació irada de Jahvé en el conegut *dies irae* de la litúrgia cristiana, i en destaca la humilitat com el camí de salvació per recuperar la mirada de Déu. Habacuc canta les amenaces sobre el poble de Déu amb la cançó de les cinc amenaces, els "Ai..", de les que només la fidelitat humana podrà salvar, tot just quan els caldeus ja assetgen Jerusalem.

Els profetes menors posteriors al captiveri del 587 fins al 538 són **Ageu**, un dels profetes que més insisteix en l'esperança en el futur, a partir del culte al temple i l'atenció dels pobres; el primer **Zacaries**, sacerdot que segueix la tasca d'Ageu al temple; **Abdies**, el profeta amb menys text escrit, amb només vint-i-un versicles, Joel, Jonàs i Malaquies.

De **Joel**, que significa "el Senyor és Déu", en destaquem la lamentació per la situació que viu el país, posant èmfasi en les desgràcies que el poble haurà de suportar, com la plaga de llagostes i la penúria dels camps que portaran la fam. Joel, però, parla del dia de Jahvé, quan Déu vindrà a salvar el just, reagrupant Jerusalem i purificant Israel. **Jonàs**, que vol dir "colom", relata un midràs, un relat històric amb un ensenyament religiós, probablement inspirat en la mitologia grega, i té una finalitat universalista de la salvació. Finalment, **Malaquies**, "el meu missatger", relata a partir de discussions entre oients i el profeta, temes de fons de la llei sobre el que es lamenta i amenaça, posant de nou l'èmfasi en el canvi interior i la conducta de la comunitat com a font de salvació.

Les lamentacions que veiem als profetes menors tenen un tret comú. En general, totes segueixen un model preestablert. En primer lloc, el profeta es lamenta per la situació que es viu o que es viurà, prenent consciència de la realitat, de l'abast de la tragèdia, manifestant la desesperança del moment, en relació al temple, a la terra rebuda, a les institucions monàrquiques... En segon lloc, la veu del profeta sempre en detalla la causa de tot plegat, tot manifestant les febleses de la vida humana i de la comunitat, davant de Déu, la ruptura, l'abandó del pla de Jahvé. No deixa mai de posar el dit a la llaga, en una sincera cerca dels orígens del mal. És una reflexió sobre el pecat, una consciència de mal, que denuncia. Finalment, en demana un perdó sincer que ha de portar a la humil torbada de la comunitat, de la persona humana, amb Déu, font de la reconstrucció personal i col·lectiva.

La lamentació no és la denúncia. La lamentació, un mot que apareix només trenta vegades a les escriptures, és el preludi del que després denunciarà el profeta, n'és la porta exterior, és el frontis del que viu el poble, explicat obertament. És una lamentació del què passa, una lamentació pel que sentim, pel que veiem, del silenci de Déu també. El profeta es lamenta des de l'experiència dels sentits, preveient i sentint la desolació, la fosca, la fam... La lamentació és l'expressió dels sentits: el que veu, el que sent, el que albira, el que palpa, l'amargor que nota, allò que pot intuir a mal-venir.

La lamentació també té a veure amb el sentiment interior, amb el sentit de culpa, amb el remordiment, la pena de dins, fruit no ja dels sentits sinó de l'autoconsciència de la persona. És la dessolació espiritual. El profeta es lamenta per fora i per dins!

La denúncia expressarà meridianament les febleses interiors, les contradiccions humanes, les dels governs, dels reis, dels sacerdots, del poble, de la col·lectivitat, de l'ordre preestablert... Serà el punt d'inflexió per a la possible renovació espiritual, per a la transformació. Només des del coneixement de les febleses hom pot trobar la força per vèncer les amenaces presents i futures que suposen la ruptura amb el pla de Déu, el pecat, fent possible la renovació.

Els profetes menors, com els majors, conviden a la mirada interior permanent⁴, a la revisió de vida, a la detecció precoç de les febleses, de les contradiccions, de les infidelitats humanes que ens allunyen de Déu. La seva proposta no és reactiva, és fonamentalment proactiva. Una crida a reconstruir-nos espiritualment, com proposa Miquees 6, 8: *"Ja t'han ensenyat, home, què és bo, què espera de tu el Senyor: practica la justícia, estima la bondat, comporta't humilment amb el teu Déu"*.

⁴ Els profetes esdevenen els consellers i conselleres espirituals dels nostres dies.